

ВАЖЛИВІСТЬ УПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ІННОВАЦІЙ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Запропонована стаття присвячена розгляду сутності поняття «соціальні інновації» та вивченню актуальності їх упровадження в умовах євроінтеграції України. Також, у роботі детально відображається вплив громад на створення та реалізацію соціальних інновацій. Крім того, розглядаються існуючі приклади вже реалізованих інновацій та їхні позитивні наслідки для соціуму.

Ключові слова: соціальні інновації, цінності українців, суспільство, Україна, Європейське Співтовариство, євроінтеграція, громадська організація.

Предлагаемая статья посвящена рассмотрению сущности понятия «социальные инновации» и изучению актуальности их внедрения в условиях евроинтеграции Украины. Также, в данной работе детально отображается влияние общин на создание и реализацию социальных инноваций. Кроме того, рассматриваются существующие примеры уже реализованных инноваций и их позитивные последствия для социума.

Ключевые слова: социальные инновации, ценности украинцев, общество, Украина, Европейское Сообщество, евроинтеграция, общественная организация.

The article devoted to consideration of essence the concept of «social innovations» and their importance to the study of introduction into terms of European integration of Ukraine. Also, this paper shows in details the impact of communities to create and implementation social innovations. In addition, the article considers existing examples are implemented innovations and their positive consequences for society.

Key words: social innovation, values of Ukrainians, society, Ukraine, European Community, European integration, the social organization.

Постановка проблеми. Природа соціальних інновацій. В умовах зрушень України в бік Європейського Союзу, ми все частіше задаємося питанням: Як вплинуть майбутні радикальні реформи фактично в усіх сферах суспільства, на життя пересічного громадянина і що можна зробити, щоб такі перетворення пройшли максимально безболісно? На таке питання складно відповісти одразу, але одним суттєвим важелем впливу громад на мінімізацію ризику спаду рівня життя громадян України є саме впровадження соціальних інновацій.

Аналіз досліджень і публікацій. Поняття інновації з кожним роком використовується не тільки в наукових колах, а й серед політиків, громадських діячів, керівників підприємств, організацій, установ і поступово воно проникає у свідомість пересічних громадян. Інновації являють собою впровадження вперше створених елементів чи моделей у певну сферу діяльності. У 2002 році Верховна рада України прийняла Закон України «Про інноваційну діяльність», у якому інновації визначені як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології,

продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери. У науковій літературі соціальні інновації трактуються як різні форми активізації людського чинника в організаціях, у тому числі за рахунок запровадження професійної підготовки і постійного підвищення кваліфікації персоналу, стимулювання його творчої діяльності, професійного змагання, створення комфортних умов праці [1, с. 26].

Тобто за цими визначеннями ми бачимо, що соціальні інновації недалеко відходять від економічного трактування цього поняття, пов'язуючи себе лише з поліпшенням умов праці, характеру праці та соціального забезпечення. Але також існує думка С. Архієреєва і Т. Тарасенка, що крім вищеперерахованих напрямів упровадження соціальних інновацій, до їх складу належать інновації державній владі, в духовній сфері та у галузі оборони і безпеки [2, с. 10].

Варто зазначити, що термін інновації соціологи і соціально орієнтовані економісти почали використо-

увати лише у другій половині ХХ в., зокрема стали розглядати інновації як механізм загального процесу соціальних змін. Особливо активно вивчалися соціальні фактори інновацій в економічній сфері. У роботах П. Друкера, Е. М. Роджерса, Дж. Залтмана, Х. Г. Барнетта, Р. Данкана інновації означають зміну звичного способу життя і способу думок, внесення рухливості в економічний порядок, більш високий рівень невизначеності і ризику, а стало бути, заповзятливості та творчості. Виділення нововведень у відносно самостійний предмет вивчення почалося з досліджень соціальних наслідків автоматизації виробництва. Особливо слід відзначити роботи К. Левіна, який досліджував проблеми впровадження інновацій, перетворення нововведень у соціально-культурні норми і зразки та виділив три фази інноваційного процесу: розморожування, зміна, заморожування.

У кінці ХХ століття концепція соціальних інновацій розглядається в широкому контексті еволюції зміни пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства. Крім того, вона набуває поширення в теоріях менеджменту. У свою чергу американський соціолог П. Друкер (1909-2005) виділив сім основних джерел інновацій: 1) несподівана зміна ситуації, чийсь успіх або невдача, реакція на непередбачене зовнішній вплив; 2) невідповідність між зміненою реальністю та уявленнями, очікуваннями людей; 3) виявлення недоліків у ході, ритмі, логіці якого процесу; 4) зміни в структурі виробництва чи споживання; 5) демографічні зміни; 6) зміни в суспільній свідомості (настрої, установки, цінності); 7) поява нового знання. П. Друкер зазначав, що не тільки наука або технологія створюють нові знання і знецінюють старі. Соціальні інновації також важливі, а часто – навіть важливіші за наукові. Він один із перших виявив, що найбільша зміна з усіх сучасних світоглядних трансформацій полягає в тому, що «за останні 40 років цілеспрямована інновація, як технічна, так і соціальна, сама по собі стає організованою науковою дисципліною, якої навчають і яку вивчають» [3, с. 102].

Виклад основного матеріалу. Взагалі, соціальні інновації описують увесь процес, при якому розробляються нові відповіді на соціальні потреби для того, щоб досягати кращих соціальних результатів. Цей процес має чотири основні елементи:

- виявлення нових/вдоволених/невдоволених соціальних потреб;
- розробка нових рішень у відповідь на ці соціальні потреби;
- оцінка ефективності нових рішень у задоволенні соціальних потреб;
- посилення ефективності впровадження соціальних інновацій.

Бюро радників європейської політики визначає, що у ході своєї інституціоналізації соціальні інновації зазвичай проходять такі стадії:

- 1) селекції (неформальний відбір серед власно соціальної новизни і запозичених культурних зразків);

- 2) адаптації (приспосовування до специфіки існуючої соціальної структури);

- 3) інтеграції, коли форми поведінки, які склалися, оснащуються формальними механізмами організаційно-правового регулювання [4, с. 15].

Узагальнення зарубіжних наукових літературних джерел дають підстави виділити найпоширеніші три підходи, що використовуються при визначенні поняття соціальної інновації. Ці підходи базуються на розумінні соціальної інновації як продукту, як процесу і як повноважень. Як продукт соціальна інновація являє собою задоволення важливих для ринку чи суспільства людських потреб, які на цей момент із тих чи інших причин не задоволені. Як процес соціальні інновації визначаються як зміни в суспільних відносинах, що стосуються передусім влади, а також підвищують рівень співпраці в громаді, особливо бідних верств населення, що забезпечує зниження рівня бідності в містах та в країні в цілому. Як аспект повноважень соціальні інновації – це збільшення соціально-політичної спроможності громад поліпшити якість життя в містах та розширення доступу громад до використання місцевого потенціалу [5, с. 83].

Євроінтеграційні процеси в Україні. Доцільність упровадження соціальних інновацій у таких умовах. Після достатньо широкого опису поняття соціальних інновацій та їхньої важливості в сучасному світі перейдемо до другої частини нашої статті, а саме до сучасних євроінтеграційних процесів України. Євроінтеграційні прагнення України стали невід'ємними реаліями політичного сьогодення. Європейські орієнтири набули практичного втілення у низці рішень та дій як української держави, так і офіційних органів Євросоюзу. Проте за масовим оволодінням європейською фразеологією нерідко криється вельми неглибоке розуміння механізмів реалізації такого амбіційного завдання. Процес зводиться до плану формальних процедур, які мають бути виконані [6, с. 1].

Саме зараз, коли свідомість кожного українця наповнюється позитивним сприйняттям рівня життя Європейської спільноти та живучи думкою про входження до цієї спільноти, українське суспільство почало авансом підвищувати власні вимоги щодо рівня життя, культури споживання та ін. Для цього надзвичайно актуальною є активізація громадських організацій та влади на місцях саме у напрямку впровадження соціальних інновацій. Перш за все соціальні інновації – це не тільки боротьба з глобальними проблемами в суспільстві, це також звичайне покращення життя соціально незахищених верств населення та, насамперед, пересічного громадянина, збільшення комфортності проживання в тому чи іншому місті, вулиці, будинку. Це те, що робить світ кращим.

Усе ж таки, європейська інтеграція України наблизилася до принципово важливої межі. І йдеться не тільки щодо Угоди про асоціацію. І навіть не про Східне партнерство, яке визначить для України дуже вагомий нішу, поки що на межі пострадянського простору та Європейського

Союзу. Йдеться про зміну духу, стилю та диспозиції європейської інтеграції як такої. Не більше і не менше. Хоча напередодні Вільнюського саміту, Україна має багато перешкод на своєму шляху, та все ж таки, незважаючи на підписання чи не підписання угоди про асоціацію з Європейською Спільнотою, наше суспільство і надалі обиратиме європейський шлях розвитку.

Такий вектор розвитку українського суспільства видно ще з деяких історичних фактів розвитку нашої держави. Ще перший міністр закордонних справ УНР Олександр Шульгін висловлював упевненість, що колись настане час для створення Єдиної Європи, і що Україна стане незалежною, і що в цьому статусі вона увіллється в Єдину Європу. Згодом і перша, і друга, і третя пророчі ідеї були перекреслені кривавим ХХ сторіччям. Після розвалу СРСР на початку 90-х в Україну поринули європейські політики, дехто з них робив нам щедрі аванси щодо входження в розширений Європейський Союз. Потім, у міру того, як ідеологія розширення ЄС набувала дедалі чіткіших обрисів, які на певному етапі оформилися у так звані копенгагенські критерії, стало ясно, що Україну від цих критеріїв відділяє ціла прірва.

Політика ЄС щодо України формувалась і, можливо, досі формується здебільшого під впливом ситуативних факторів поточного контексту на тлі превалювального обережного ставлення до перебігу подій на пострадянському просторі, тому до недавнього часу вирізнялась концептуальною аморфністю та функціональною незавершеністю. Очікування щодо подальшого розвитку держав цього простору були вельми неоднозначними для вироблення послідовної стратегії. До того ж, співробітництву з цими державами не надавалось пріоритетного значення у зовнішніх зносинах євроінтеграційного об'єднання [7, с. 4].

У першому десятилітті нового століття в ЄС, навпаки, виникла принципово нова політична диспозиція, яка, з одного боку, не така сприятлива для потенційних кандидатів, а з іншого – відкриває Україні нові можливості для політичного маневрування. Треба бути об'єктивним: доба розширення ЄС за рахунок політично мотивованих «хвиль» закінчилася. Почалася доба розширення за рахунок поступового, рік за роком, «просочування». Це означає – крок за кроком інтегруватися в економічну, енергетичну, культурну, науково-технічну і, як результат, політичну сфери. Це шлях підготовки, запуску та функціонування зони вільної торгівлі. Це шлях утворення спільного авіаційного простору. Це шлях поступової, поетапної лібералізації візового режиму. Цей шлях складний і найбільш невдячний із політичної точки зору. На ньому не заробиш політичних дивідендів. На ньому не буде грандіозних проривів та стрибків, а значить, не буде і переможців із лавровими вінками.

Саме така ситуація і повинна підштовхувати свідомих громадян, до активізації діяльності в соціально-значущих проектах. Тобто для того, щоб

крок за кроком інтегруватися в різноманітні сфери суспільного життя, потрібно направляти свою соціальну активність в потрібне русло – в русло створення інноваційних проектів, у впровадження соціальних інновацій у сучасному українському місті чи регіоні. Це повинно робитись для того, щоб мінімізувати спливаючі, з проведенням планових реформ, недоліки чи проблеми. Крім того, такі події прямим чином належать до соціальної інженерії, яка безпосереднім чином пов'язана з роботою місцевих громад та успішним проведенням проектів, які містять нотку соціальних інновацій.

Щодо практичного досвіду діяльності громадських організацій чи місцевих громад, орієнтованих на соціальні інновації, то потрібно зауважити, що більшість організацій такого типу мають волонтерську спрямованість та переважно фінансуються за рахунок західних грантодавців. Уже декілька років у Миколаєві активно діють: громадська організація «Пенітенціарна ініціатива», діяльність якої спрямована на попередження розповсюдження СНІДу, туберкульозу і гепатиту у місцях позбавлення волі, Миколаївський благодійний фонд «Нове сторіччя», Миколаївська асоціація «ВІЛ-інфікованих», а також декілька інших об'єднань, які працюють з жіночою аудиторією, безпритульними дітьми та іншими.

Як найважливішу подію для України в розгляді питання соціальних інновацій слід вважати прийняті на загальнодержавному рівні два важливі закони: Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 року та остання редакція Закону України «Про інноваційну діяльність» від 16 жовтня 2012 року. Ці закони визначають правовий статус волонтера, волонтерської організації, їхні права та обов'язки, принципи волонтерської діяльності, учасників цієї діяльності, види, засади та напрями здійснення діяльності, а головне – джерела фінансування [8]. Крім того, правові, економічні й організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом [9]. Усе це свідчить про позитивні зрушення, які будуть мати свої наслідки у подальшому соціальному житті країни.

Висновок. Головною особливістю соціальних інновацій є їхня спрямованість на покращення життя людей у суспільстві. Треба розуміти, що саме конкретні сміливі люди, особистості, а не суспільство в цілому, здатні на інновації. Соціальними інноваціями стають тільки ті новинки, які отримують «соціальне схвалення», визнання, інтегруються в загальний масив культури і з часом стають його органічними компонентами. Соціальні інновації можуть бути універсальними ліками, які назначаються не тільки для лікування «нездорових» суспільств, громад тощо, а й для профілактики та укріплення «здорових» спільнот.

Стає зрозумілим, що для того щоб швидко та безболісно адаптуватись до сучасних реалій України та її Європейського вектору розвитку, потрібно досягти певних поступових змін у свідомості та орієнтації українців. Потрібно максимально відійти від консервативних цінностей, які є панівними серед нашого суспільства та перейти до тих цінностей, які орієнтовані на розвиток і створення комфорту проживання для пересічних громадян України. Саме до цього призводить упровадження соціальних інновацій. При проходженні трьох основних етапів їхнього упровадження (I. Усвідомлення потреб суспільства в «лікуванні» соціальних хвороб; II. Спроба їх подолати на рівні громадського руху; III. Коли спробувана тактика дій стала успішною, така соціальна інновація стає

напрямом діяльності держави або міста), можна вважати, що ця соціальна інновація призведе до прогресу в розвитку тієї чи іншої спільноти. Крім того, тут важко прослідити негативну сторону введення цих соціальних перетворень.

Отже, як бачимо, сучасний світ потребує як повільних, так і різких загальнодержавних чи суспільних змін. Війни та революції – вже не дають потрібного ефекту для позитивних соціальних перетворень. Тому, є привід вважати, що соціальні інновації є суспільними ліками майбутнього, які здатні мирним чином провести від невеликих змін до революційних перетворень у сучасному розвитку Української держави, особливо це стосується руху в Європейську спільноту, де таких перетворень знадобиться безліч.

ЛІТЕРАТУРА

1. Инновационный менеджмент : [справочное пособие] / [под ред. П. Н. Завлина, А. К. Казанцева, Л. Э. Миндели]. – СПб. : «Наука», 1997. – 560 с.
2. Інноваційний потенціал України: прогнозно-аналітичні оцінки / С. І. Архієреєв, Т. В. Тарасенко. – Х. : «Золоті сторінки», 2008.
3. Друкер П. Ф. Новое общество организаций / П. Ф. Друкер // «Вестник Санкт-Петербургского университета». – 2014. – № 1. Серия 8 (Менеджмент). С. 96–112.
4. Guide to social information [Електронний ресурс]. – February 2013. – С. 72 – Режим доступу : http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/social_innovation/social_innovation_2013.pdf.
5. Butkeviciene E. Social Innovations in Rural Communities: Methodological Framework and Empirical Evidence / E. Butkeviciene. «Social sciences/Socialiniai mokslai». – 2009. № 1 (3) – Р. 80–88.
6. Жаліло Я. А. Євроінтеграційні перспективи України: від декларацій – до дій / Я. А. Жаліло // Соціально-економічна політика. – 2010.
7. Шаповалова О. Європейський Союз – Україна: межі нормативної сили / О. Шаповалова // Відносини Україна – ЄС в умовах сучасних викликів : Матеріали квартального номера журналу представництва в Україні фонду імені Фрідріха Еберта. – 2011. – С. 4–9.
8. Закон України «Про волонтерську діяльність» від 19 квітня 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
9. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 квітня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.

Рецензенти: Гавеля В. Л., д. філос. н., професор;
Лозко Г. С., д. філос. н., професор.

© Мейжис І. А., Козачук М. Б., 2013

Дата надходження статті до редколегії 30.10.2013 р.

МЕЙЖИС Ірина Альбертівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: соціальна психологія, соціальні цінності та соціальні уявлення.

КОЗАЧУК Максим Богданович – магістрант кафедри соціології Чорноморського державного університету імені Петра Могили.

Коло наукових інтересів: соціальні інновації.